

Kämpade för humanare fångvård

Förr i tiden var det mera regel än undantag att förvara dömda brottslingar och häktade i samma utrymmen. Första gången tanken på separata celler framfördes i Sverige, gjordes det av färnebofödde häradshövdingen Carl Gustaf Kröningssvärd (1786-1859).

Carl Gustaf Kröningssvärd var son till majoren Abraham Zakarias Kröningssvärd på Stäfre gård i Salbohed och född den 19 januari 1786. Modern Elsa Magdalena Polheimer var bördig från Möklinta. Från Stäfre flyttade man 1792 till Norr Åhl i Västerfärnebo och 1795 till Bennbecks majorsboställe i Möklinta.

När Carl Gustaf Kröningssvärd var tre år gammal skadades fadern svårt i samband med tjänstgöring vid finska Uttismalm. En musköt-kula gick in genom högra kindbenet, slet bort tänderna i underkäken på samma sida och gick ut genom munnen. Den normalt sett talträngde officeren förlorade för en tid talförmågan, men återhämtade sig och kunde fortsätta sin tjänst för regementet. Redan 1796 fick han dock avsked med pension efter att ha drabbats av ett slaganfall. År 1803 avled han på Bennbeck, 53 år gammal.

Efter genomgångna juridiska studier och en del domarförordnanden fick Carl Gustaf Kröningssvärd sin första avlönade tjänst som landskanslist och senare länsnotarie i Falun 1811. Dåvarande landshövdingen Hans Järta (1774-1847) ordnade titeln häradshövding åt honom. Landskansliet var den avdelning av Länsstyrelsen, som hade hand om mål rörande allmän ordning och säkerhet, lagskipning, domars verkställighet, fångvård, hälso- och fattigvård samt den allmänna hushållningen.

Till Kröningssvärd's juridiska verksamhet kan vi räkna hans utgåvor av grundlagarna och 1778 års krigsartiklar, d v s reglerna rörande krigsmaktens interna disciplin. På eget initiativ föreslog han 1809 inför riddarhuset inrättandet av nya allmänna fångelser. Han hade särskilt reagerat på hur man blandade dömda brottslingar med sådana som bara var misstänkta eller kanske endast under utredning. Kröningssvärd föreslog att endast en fånge borde få förvaras i varje rum. Det var första gången i vårt land som denna något humanare fångvårdstanke framfördes i Sverige.

Kröningssvärd var hängiven botaniker sedan ungdomen. Hans *Naturalhistoria för hemmet och skolan* (1852-53) med över 400 färgbilder blev mycket populär. Samlare kan idag betala flera tusen för ett exemplar i gott skick. Han brevväxlade och bytte växter med en rad av dåtidens kända botanister och utgav flera uppsatser och böcker i ämnet. Ganska ovanliga är idag hans *Uppsats på de i provinsen Dalarna vildväxande phanerogamer och filices /ormbunkar/* (1830-31) samt *Flora Dalecarlica* (1843).

Under sin tid på landskansliet i Falun påträffade Kröningssvärd en del intressanta handlingar om trolldomsväsendet i Dalarna 1668-73, vilka har utgivits i flera upplagor. Han fascinerades också av den fornnordiska litteraturen, i synnerhet de mytiska och romantiska isländska sagorna och gav ut en del böcker i ämnet.

Mest känd har nog ändå Carl Gustaf Kröningssvärd blivit som utgivare av *Diplomatorium Dalecarlium* (1842-44), vilket är en samling gamla brev och urkunder från Dalarna från medeltiden och 1500-talet. Dessvärre använde han sig i de första delarna huvudsakligen av avskrifter och var heller inte så noga med korrekturläsningen, varför materialet inte är helt tillförlitligt. Först i den tredje delens tillägg och supplement använde han sig av texter direkt efter originalbrev.

Han samlade också avskrifter från andra platser och hade bl a fyra okända brev från tiden 1458-1523 från Möklinta, avsedda att ingå i en motsvarande urkundssamling för Västmanland. En sådan utgåva blev emellertid avstyrkt.

Släktforskare med adliga anor har möjligen också kommit i kontakt med Kröningssvärds matrikel över de under åren 1823-50 introducerade adelsätterna. Matrikeln var den första i sitt slag.

I samband med att Västmanlands-Dala nationshus i Uppsala invigdes 1830 skänkte Kröningssvärd ca 200 böcker dit, mestadels historiska arbeten och fornsagor. Där finns också det enda kända porträttet av honom.

Carl Gustaf Kröningssvärd var ogift och gick ur tiden i Stockholm den 6 september 1859.

Lars Östlund